

ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ОДИНИЦЬ МОВНОГО КОДУ В СУЧАСНИХ АНГЛІКАНСЬКИХ ПРОПОВІДЯХ

Стаття присвячена дослідженню лінгвопрагматичних особливостей мовленнєвого жанру англіканської проповіді. Проаналізовано закономірності реалізації ілокутивних мовленнєвих актів у межах цього жанру. Переважання непрямих директивних мовленнєвих актів пояснюється стратегічною програмою пастора, спрямованою на здійснення прихованого релігійно мотивованого впливу на паству.

Ключові слова: лінгвопрагматичний аналіз, мовленнєві акти, ілокутивні мовленнєві акти, непрямі директивні мовленнєві акти, імплікатури дискурсу.

Дилай М.П. Прагматический анализ организации единиц языкового кода в современных англиканских проповедях. В статье исследуются лингвопрагматические особенности речевого жанра англиканской проповеди. Проанализировано закономерности реализации иллокутивных речевых актов в рамках данного жанра. Доминирование косвенных речевых актов объясняется стратегической программой пастыря, нацеленной на осуществление непрямого религиозно-мотивированного влияния на верующих.

Ключевые слова: лингвопрагматический анализ, речевые акты, иллокутивные речевые акты, косвенные речевые акты, импликатуры дискурса.

Dilai M.P. Pragmatic analysis of the organization of language code units in modern Anglican sermons. This article focuses on the study of the lingual pragmatic features of the speech genre of Anglican sermon. The regularities of the realization of illocutionary speech acts within this speech genre are analyzed. The predominance of indirect speech acts is explained by the preacher's strategic program aimed at indirect influence on congregation.

Key words: lingual pragmatic analysis, speech acts, illocutionary speech acts, indirect speech acts, discourse implicatures.

Антропоцентрична спрямованість сучасних лінгвістичних досліджень зумовила інтерес до вивчення суб'єктивного чинника у спілкуванні (Н.Д. Арутюнова, Ф.С. Бацевич, Г.П. Грайс, Дж. Серль, І.П. Сусов, І.С. Шевченко). Прагматичний аспект мовленнєвої діяльності пов'язаний зі свідомим, цілеспрямованим вибором мовних засобів для ефективного впливу на співрозмовника з метою викликати у нього певні думки, відчуття, поведінку [Киселева 1978, с. 14]. **Мета цього дослідження** – виявити лінгвопрагматичні параметри мовленнєвого жанру англіканської проповіді.

Об'єктом аналізу у цій статті є сучасна англіканська проповідь як фундаментальний мовленнєвий жанр англіканського релігійного дискурсу. Проповідь відповідає природі релігії, якщо розуміти її не лише як світогляд, що ґрунтується на вірі в існування Бога, але і як систему уявлень, практик та цінностей, як історичний та соціальний феномени. Текст проповіді, її мова викликає інтерес як інваріант мовлення впливу, який має тривалу історичну традицію як свідчення збереження історико-культурних основ самого буття і його мовленнєвого втілення [Кузьміна 2006, с.4]. Завдання проповідника – розкривати та доносити до вірних положення та основні істини християнської віри, допомагати глибше проникнути в смисл Святого Письма, *спонукати* слухачів узгодити своє життя із християнським вченням. При цьому проповідник орієнтується на норми та цінності, встановлені релігійним віровченням, з якими експліцитно або імпліцитно пов'язане те, до чого спонукає проповідь. Відповідно, текст проповіді можемо розглядати як продукт мисленнєво-мовленнєвої діяльності адресанта-проповідника, розгорнуту вербальну форму втілення його інтенцій. Глобальна комунікативна інтенція проповіді – це довербальний когнітивний намір проповідника, усвідомлена мовленнєвокомунікативна мета здійснити релігійно мотивований вплив на вірних. Спрямованість на максимальний комунікативний ефект породжує вибір та використання оптимальних засобів мовного коду для досягнення поставленої мети.

Предметом дослідження у цій статті є лінгвопрагматичні особливості англіканських проповідей. Прагматичний аналіз організації одиниць мовного коду передусім передбачає вивчення їхнього функціонування у мовленнєвих актах. Увагу привертають *ілокутивні мовленнєві акти* як спосіб досягнення мовцем певної мети. Дж. Серль виділив у своїй класифікації п'ять основних типів ілокутивних актів: репрезентативи, директиви, комісиви,

експресиви, декларативи [Серль 1986, с. 170], з яких у проаналізованих текстах проповідей зустрічаються директиви, репрезентативи та експресиви.

Репрезентативи орієнтовані від дійсності до висловлення, їхня мета – відобразити, описати деякий стан реальності, повідомити факти, якими володіє мовець, слухач, з метою поінформувати адресата або дати характеристику третій особі. Репрезентативи передбачають наявність у мовця відповідного ставлення, їх пропозиційний зміст нічим не обмежений. Репрезентативи у проповідях відображають міркування проповідника на ті чи інші релігійні теми, опис біблійних та мирських подій, їхню оцінку та констатації релігійних істин, наприклад:

“The evidence for the existence of Jesus is very powerful, not just through the Gospels but also through some other contemporary accounts written by non-Christian sources who refer to him” [Reiss 2009].

Експресиви виражають певний психічний стан мовця (почуття вдячності, жалю, радості тощо) як реакції на стан речей, який визначається у межах пропозиції. Напрямок відповідності між висловленням та дійсністю для них не є важливим, оскільки стан речей, який є приводом для вживання експресивів (наприклад те, за що ми дякуємо чи просимо вибачення), є не основним змістом, а передумовою такого мовленнєвого акту – його пресупозицією. Пропозиційний зміст експресива приписує певний предикат суб’єкту, яким найчастіше у проповіді є адресат проповіді, тобто вірні, наприклад:

“So welcome to this great house of prayer for Evensong on this Easter Day” [Jones 2009].

У ролі адресата експресивного мовленнєвого акту може також виступати Бог, до якого спрямовані висловлення вдячності, наприклад:

“Thanks be to God that there is no storm, no overwhelming, that can separate us from that love” [Fletcher 2009].

Експресивам властиві фразеологічні засоби вираження – мовленнєві кліше на зразок *thanks God, Alleluia, Christ is risen*.

Характерною ознакою англіканських проповідей є домінування *директивних* мовленнєвих актів, які мають на меті змусити адресата виконати певні дії, які відповідають інтересам і бажанням адресанта. Вони характеризуються наявністю цільової складової в семантиці та спрямованістю на диригування поведінкою адресата. Саме мовленнєві акти директивного типу визначають англіканську проповідь як інваріант мовлення, спрямованого на вплив, найчіткіше експлікують комунікативну інтенцію проповіді, яка полягає у здійсненні релігійно мотивованого впливу на паству. При цьому переважають непрямі директивні мовленнєві акти, які виражають інтенцію адресата опосередковано, втілюючись у формі іншого акту [Серль 1986]. Прямі директиви зустрічаються в основному в кінцівці тексту проповіді, де інтенції проповідника експлікуються головню за допомогою наказових конструкцій, наприклад:

“Fear God and do what is right. Respect God and strive to live a holy life. In other words, make Jesus not only your Savior, but your Lord as well” [Hand 2009].

У текстах проповідях зустрічаються директивні акти з різним ступенем інтенсивності ілокутивної сили:

– накази, наприклад:

“Pray for all kinds of blessing. Pray for all kinds of good. Pray for everyone, and for everything. But when you have done all this, pray this: Lord, start with me” [Jones 2010];

– застереження, наприклад:

“If we give ourselves to pleasure and consumption and suppose that such a life is possible and appropriate, we shall bring about only death and destruction” [Hall 2008];

– поради, наприклад:

“I’d rather you did something about your belief, and aimed to make a difference to a hurting world” [Fletcher 2009];

– прохання, наприклад:

“So brothers and sisters, I ask your prayers for the meeting of our Anglican Consultative Council this week, that in all we do we may assist our Anglican family to become more deeply a community shaken by the Holy Spirit, speaking the Word of God with boldness – a community where the needs of the poorest are always before our eyes, where we seek to create a community in which there is no needy person” [Williams 2012];

“And once again, I ask your prayers, dear friends, for our meeting in these days, that in our Anglican Communion too we shall find the words and the prayers that will unleash, unseal the power that comes seeking and offering forgiveness” [Williams 2012].

У текстах проповідей переважають некатегоричні директиви (поради, прохання). Вони мають нижчий ступінь прямого впливу на адресата. Некатегоричність – спосіб полегшення комунікації, етикетна ознака дії, яка має досягти мети оптимальним способом [Карасик 2002, с. 52].

Домінування непрямих директивних мовленнєвих актів – свідчення маніпулятивного характеру впливу проповідника на паству, однією з основних ознак якого є непрямий вплив, небажання прямо розкрити свої наміри. Непрямі висловлення підвищують етикетність комунікативного акту, позаяк один із головних принципів увічливості передбачає надання адресату більшої міри свободи реагування [Кобозева 2004].

У текстах англіканських проповідей непрямі мовленнєві акти неоднорідні за своєю природою і поділяються на два типи, які в різних розвідках названі різними термінами: конвенційні – неконвенційні [Sadock 1974], іллокутивно імпліцитні – локутивно імпліцитні [Безугла 2007], трансформаційні – преформаційні [Почепцов 1981], автосемантичні – синсемантичні [Минкин 1999], відносно контекстуально незалежні – контекстуально залежні [Старикова 1981], з мовними іллокутивними індикаторами – з контекстними іллокутивними індикаторами [Шишкина 1984].

Комунікативний зміст непрямого мовленнєвого акту виводиться не зі змісту пропозиції, а із засобів мовного коду, вжитих у конкретній ситуації, конкретними мовцями, конкретною тематикою спілкування [Бацевич 2004, с. 180]. Наприклад, непряме спонукання до виконання дії у наступному висловлюванні опосередковано втілюється у формі репрезентативного акту:

“We must learn to see that we cannot by our own wisdom and strength cut ourselves loose from the tangle of injustice, resentment, fear and prejudice that traps the human family in conflict and misery” [Williams 2012].

Перехід від одного іллокутивного змісту до другого можна пояснити процесами трансформації: *We must learn to see... – We learn to see... – Learn to see....*

До цього ж виду непрямих мовленнєвих актів належать так звані імперативні запитання. Наприклад, комунікативний зміст наступного блоку запитань не полягає в тому, щоб одержати позитивну чи негативну відповідь пастви, це заклик виконувати зазначені дії: повернути життя до Ісуса, боятися та поважати Бога, чинити правильні дії відповідно до вчення Господнього:

“Will you turn your life fully to Jesus? Will “fear God,” have a deep abiding respect for Him? Will you “do what is right,” “whenever you fall into sin, repent and return to the Lord?” [Hand 2009].

У розглянутих вище прикладах непрямий зміст є породженням буквального змісту висловлення, непряме значення іллокутивних актів потенційно присутнє в самому висловлюванні [Старикова 1981] і його можна визначити лексичним складом речення (у першому прикладі модальним дієсловом, у першому і другому прикладі прямою номінацією акту дії адресата).

Однак існують і такі мовленнєві акти, що створюють непрямий зміст, який повністю не пов'язаний із буквальним значенням тексту, значення яких розкривається на основі контексту та загальної ситуації спілкування. Ідентифікація значення часто стає результатом сукупності чинників: пропозиційного змісту висловлення, пресупозиційних факторів, рівня комунікативної компетенції учасників спілкування, контексту і ситуації, у межах яких це спілкування відбувається. Пропозиційний зміст лише надає висловленню комунікативної

спрямованості, „розпізнавання справжнього комунікативного наміру мовця відбувається з опорою на імплікатури дискурсу конкретного повідомлення, тобто прагматичні компоненти змісту повідомлення, які виводяться адресатом із контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, максим, постулатів та конвенцій спілкування” [Бацевич 2004, с. 179]. Джерелом імплікатури може слугувати певна комунікативна організація повідомлення (ієрархія виділення тем у тексті, макроструктурні зв'язки речень тексту) [Пирогова 2001]. Розглянемо, наприклад, такий фрагмент тексту проповіді:

*“To come into this **glorious future** is to learn how to be **dependent on God**. And that word tends to have a chilly feel for us, especially us who are proudly independent moderns. We speak of 'dependent' characters with pity and concern; we think of 'dependency' on drugs and alcohol; we worry about the 'dependent' mind set that can be created by handouts to the destitute. In other words, we think of dependency as something passive and less than free.*

*But let's turn this round for a moment. If we think of being **dependent on the air we breathe, or the food we eat**, things look different. Even more if we remind ourselves that we **depend on our parents** for learning how to speak and act and above all how to love. There is a dependence that is about simply **receiving what we need to live**; there is a dependence that is about **how we learn and grow**. And part of our human problem is that we mix up this **entirely appropriate and lifegiving dependency** with the passivity that can enslave us” [Williams 2009].*

Відповідно до максими Релевантності Г.П. Грайса, можна встановити приховані причинно-наслідкові зв'язки між поняттями *dependent on God*, *dependent on air we breathe or the food we eat*, *dependent on our parents* та *glorious future, receiving what we need to live, how we learn and grow*. В кінці фрагмента проповіді вислів *dependent on God* замінюються поняттям *entirely appropriate and lifegiving dependency*. Незважаючи на те, що в тексті експліцитно повідомляється *word [dependant] tends to have a chilly feel for us .. something passive and less than free*, ієрархія виділення тем така, що на перший план виходить імпліцитна інформація про зв'язок між *to be dependent on God* і *glorious future, entirely appropriate and lifegiving*.

Джерелом імплікатур мовленнєвого спілкування нерідко є *метафора*, яка непомітно нав'язує адресату певний тип сприйняття об'єкта і спосіб поведінки. Метафоричні висловлення будуються на навмисному порушенні, експлуатації максими Якості принципу Кооперації Г.П. Грайса [Попова 2002; Levinson 1985]. Імплікатура, яка породжується в метафоричному висловленні, ґрунтується на використанні певного мовного номінативного засобу (як елементарної, так і предикативної номінації) стосовно іншого референта [Попова 2002]. У ментальній сфері такому перенесенню найменування передують зближення ознак двох концептів. В основі прагматичної інтерпретації метафоричного висловлення лежить буквальне значення висловлення, яке окреслює низку асоціативних комплексів, наприклад:

*“You and I've been wonderfully made. We are the joy and pride of our Creator. But we've been cut off from God. We've been tossed about by the waves of our sin-sick society. We've been washed up on hostile land and taken captive by one who would sell us into bondage. But our Creator has redeemed us; He has paid the costly price to **buy us back for Himself**” [Hand 2009].*

Комунікативні імплікатури в текстах проповідей породжуються також за допомогою прийому *аналогії*, наприклад:

“Just as in a school we learn from watching one another, so in the Church, in the community of Jesus Christ's friends, we learn from watching Jesus” [Williams 2009].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, типовою рисою організації мовного коду в англіканських проповідях є непрямі директивні мовленнєві акти, що зумовлено стратегічною програмою пастора, спрямованою на здійснення прихованого релігійно мотивованого впливу на паству. Подальше вивчення лінгвопрагматичних параметрів проповіді дозволить розширити межі дослідження та поглибити аналіз вербальних засобів впливу, які є характерними для цього мовленнєвого жанру.

Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики : [підручник] / Ф.С. Бацевич. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2004. – 344 с. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477с. Киселева Л.А. Вопросы теории речевого воздействия / Л.А. Киселева. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. – 160 с. Кобозева И.М. Мультимедийный словарь дискурсивных слов русского языка: проблемы и решения [Электронный ресурс] / И.М. Кобозева, Л.М. Захаров. – Режим доступа до ст. : <http://www.philol.msu.ru/~otipl/SpeechGroup/publications /2004/z-7.doc>. Кузьмина К.А. Структурные и языковые особенности проповеди как речевого жанра : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02. „Русский язык” / К.А. Кузьмина. – СПб., 2006. – 22 с. Минкин Л.М. Языковой и речевой аспекты теории прагматики / Л.М. Минкин // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 1999. – Т. 2. – № 1. – С. 6–11. Пирогова Ю.К. Имплицитная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений) [Электронный ресурс] / Ю.К. Пирогова // Проблемы прикладной лингвистики. – М., 2001. – С. 209–227. – Режим доступа до ст. : http://ae-lib.org.ua/texts/pirogova_information_ru.htm. Попова Е.С. Структура манипулятивного воздействия в рекламном тексте / Е.С. Попова // Известия Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 2002. – № 24. – С. 276–288. Почепцов Г.Г. Прагматика предложения / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов // Теоретическая грамматика современного английского языка. – М. : Высш. школа, 1981. – С. 164–281. Серль Дж. Косвенные речевые акты / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. Теория речевых актов. – С. 195–222. Старикова Е.Н. Зарубежные теории речевой деятельности / Е.Н. Старикова // Язык и идеология / под ред. Ю.А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1981. – С. 114–136. Шишкина Т.А. Косвенное высказывание в сверхфразовом диалогическом единстве (на материале немецкого языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Татьяна Альбертовна Шишкина. – М., 1984. – 166 с. Fletcher J. In him we have our being [Электронный ресурс] / John Fletcher. – 2009. – Режим доступа : <http://www.yorkminster.org/worship/minster-sermons/sermonon61/in-him-we-have-our-being.html>. Fletcher J. Stilling the Storm. Mark 4. 35–41. [Электронный ресурс] / John Fletcher. – 2009. – Режим доступа : <http://www.yorkminster.org/worship/minster-sermons/sermon145/stilling-the-storm-mark-4-35-41.html>. Hall J. Michaelmas 2008 [Электронный ресурс] / John Hall. – Режим доступа : <http://www.westminster-abbey.org/worship/sermons/2008/september/michaelmas-2008>. Hand H.G. Easter Sunday [Электронный ресурс] / Herbert G. Hand. – 2009. – Режим доступа : http://www.faithanglican church.org/index.php?option=com_content &view=article&id=140&catid=6&Itemid=30. Jones K. Easter Day Sermon [Электронный ресурс] / Keith Jones. – 2009. – Режим доступа : <http://www.yorkminster.org/worship/minster-sermons/sermon171/easter-day-sermon.html>. Jones K. Touching the Spirit [Электронный ресурс] / Keith Jones. – 2010. – Режим доступа : <http://www.yorkminster.org/worship/minster-sermons/sermon148/touching-the-spirit.html>. Reiss R. Sermon at Matins on Sunday 28 June [Электронный ресурс] / Robert Reiss. – Режим доступа : <http://www.westminster-abbey.org/worship/sermons/2009/june/sermon-at-matins-on-sunday-28-june>. Sadock J.M. Toward a linguistic theory of speech acts / Jerrold M. Sadock. – New York : Academic Press, 1974. – 168 p. Williams R. Archbishop – 'God has shown us how to live a human life' [Электронный ресурс] / Rowan Williams. – 2009. – Режим доступа : <http://www.archbishopofcanterbury.org/2537>. Williams R. Archbishop of Canterbury's Christmas sermon at Canterbury Cathedral [Электронный ресурс] / Rowan Williams. – 2012. – Режим доступа : <http://www.archbishopofcanterbury.org/2694>. Williams R. Archbishop's Inaugural Eucharist of the 900th Anniversary celebrations of the Diocese of Ely [Электронный ресурс] / Rowan Williams. – 2009. – Режим доступа : <http://www.archbishopofcanterbury.org/2167>. Williams R. Sermon on the Occasion of the Meeting of the Anglican Consultative Council [Электронный ресурс] / Rowan Williams. – 2012. – Режим доступа : <http://www.archbishopofcanterbury.org/2393>.

УДК 811.111'42

ДУНАЄВСЬКА О.В.

(Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки)

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ НОМІНАТИВНОГО ПРОСТОРУ «ХРЕЩЕННЯ ДИТИНИ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ)

Дана робота присвячена аналізу лексичного матеріалу, що бере участь у омовненні типової ситуації «Хрещення дитини», що описує однойменний релігійний ритуал. Лексика, котра позначає елементи зазначеної ТС формує номінативний простір «Хрещення дитини». У статті розкриваються основні тенденції до об'єднання лексики в рамках функціонально-семантичних полів певного типу. У центрі уваги роботи знаходиться питання визначення центральної зони номінативного простору «Хрещення дитини», особливостей її лексичного укомплектування та взаємодії з іншими елементами зазначеного простору.

Ключові слова: типова ситуація, хрещення дитини, номінативний простір, функціонально-семантичне поле.

Дунаевская О. В. Центральный компонент номинативного пространства «Крещение ребёнка» (на материале англоязычного религиозного дискурса). Данная работа посвящается анализу лексического материала, который принимает участие в оформлении средствами языка типичной ситуации (ТС) «Крещение ребёнка», которая описывает одноимённый религиозный ритуал. Лексика, которая обозначает элементы упомянутой ТС формирует номинативное пространство «Крещение ребёнка». В статье также раскрываются основные тенденции к объединению лексики в рамках функционально-семантических полей определённого типа. В центре внимания работы находится вопрос определения центральной зоны номинативного